

Ulusötesi Savunuculuk Ağları Aracılığıyla İnsan Hakları Normlarının Yerelde Yayılması: LGBT+ Hakları Örneği

Human Rights Norms Diffusion Through Transnational Advocacy Networks: LGBT+ Rights as a Case

Sinem BAL

Dr., Doktora Sonrası Araştırmacı, Nottingham Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için

Sinem Bal, "Ulusötesi Savunuculuk Ağları Aracılığıyla İnsan Hakları Normlarının Yerelde Yayılması: LGBT+ Hakları Örneği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 18, Sayı 71, 2021, s. 109-127, DOI: [10.33458/uidergisi.947584](https://doi.org/10.33458/uidergisi.947584)

Makaleye Erişim İçin: <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.947584>

Makale Gönderim: 31 Temmuz 2020

Son Düzeltme: 27 Nisan 2021

İnternet Yayım: 28 Mayıs 2021

Basım Tarihi: 26 Ekim 2021

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler

E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Ulusötesi Savunuculuk Ağları Aracılığıyla İnsan Hakları Normlarının Yerelde Yayılması: LGBTİ+ Hakları Örneği

Sinem BAL

Dr., Doktora Sonrası Araştırmacı

Nottingham Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Nottingham, İngiltere

E-posta: sinem.bal@nottingham.ac.uk

Orcid No: 0000-0002-5135-9692

ÖZET

Küresel-yerel bağıntısında kendi alanlarını oluşturan ulusötesi aktörler, ortak iyinin yayılmasını amaçlayan savunuculuk ağları oluşturmaktadırlar. Keck ve Sikkink, dolaylı veya doğrudan baskı yolları ile devlet davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan bu aktörleri Bumerang Modeli çerçevesinde inceleyerek, insan hakları normlarının devletler tarafından uygulanması için yerel ve ulusötesi savunuculuk ağlarının alttan ve üstten baskı yapmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Bu çalışma, Bumerang Modeli'nin merkezi devletten ziyade yerel yönetimlere uygulanması durumunda insan hakları normlarının ne derece etkili yayılabileceği sorusuna odaklanmaktadır. Çalışmanın vaka incelemesi kısmı, insan haklarının parçası olan LGBTİ+ haklarına dair normların, Bumerang Modeli yoluyla yerel yönetimlere uygulanması halinde normların yerelde sosyalleşerek daha etkin yayılabildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bumerang Modeli, Sivil Toplum Kuruluşları, Norm Yayılması, Yerel Siyaset, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Human Rights Norms Diffusion through Transnational Advocacy Networks: LGBTI+ Rights as a Case

ABSTRACT

Transnational actors that have established their own borderless space stemming from glocal links build advocacy networks that aim to spread the common good. Keck and Sikkink examine these actors that intend to change state behavior either with direct or indirect pressure through the Boomerang Model and advocate a simultaneous top-down and bottom-up pressure by local and transnational networks to force states to implement human rights norms. This paper questions to what extent the Boomerang Model could work at the local government level rather than the central one in diffusing human rights norms. The case study in this article shows that when the norms related to LGBTI+ rights as a part of human rights are exerted on municipalities through the Boomerang Model, they create social interaction and get diffused in more effectively.

Keywords: Boomerang Model, Civil Society Organizations, Norm Diffusion, Local Politics, Gender Equality

Giriş

Uluslararası siyasetteki devlet-dışı aktörler bir taraftan devletler ve devletlerin üye olduğu uluslararası örgütler ile, diğer taraftan da ulusal düzeyde örgütlenmiş küçük veya büyük ölçekli sivil toplum örgütleriyle etkileşim halindedir. İnsan hakları normlarının oluşmasında etkin rol oynayan ulusötesi norm girişimcileri, devletlerin hak ihlallerine veya uygulama eksikliklerine karşı yerelde türdeş konularda örgütlenmiş sivil toplum ile savunuculuk ağları kurarak, normun yayılması için devletlere farklı noktalardan baskı oluştururlar. Bu ittifakın sonucu oluşan ulusötesi savunuculuk ağlarını kuramsal bağlamda en iyi açıklayan yaklaşımlardan biri olan Keck ve Sikkink'in "Bumerang Modeli",¹ devletleri süreç içerisinde değişen sosyal yapılar olarak görür ve bu ağların insan hakları normlarının yayılması konusunda yapacakları baskının devletlerin politikalarını değiştireceğini ileri sürer.

Bu ağları Bumerang Modeli ile inceleyen çalışmalar sınırlı olmakla beraber, literatürdeki genel kanı, bu ağların özellikle yereldeki sivil toplum kuruluşlarını finansal, bilgi paylaşımı ve taktik alanlarında güçlendirdiği² ve insan hakları ihlallerini uluslararası arenada daha görünür kıldığı yönündedir.³ Diğer yandan, araştırmalar savunuculuk ağlarının hem devletlerin davranışlarını kalıcı olarak değiştirme konusunda⁴ hem de neoliberal sistemde insan hakları normunun etkin yayılmasında yetersiz kaldığını göstermektedir.⁵ Literatürdeki vaka çalışmalarında ağırlıklı olarak uluslararası arenada 'adlandırma-utandırma-suçlama' (*naming-shaming-blaming*) şeklinde ifade edilen yöntem sonucunda ortaya çıkan yaptırımların hak ihlali yapan devlet üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bunun sonucunda, hak ihlalleri nedeniyle uygulanan özellikle ekonomik yaptırımların devletlerin davranışlarını değiştirmede başarılı olduğunu öne sürenler olmakla beraber,⁶ yaptırımların ülkeleri ekonomik olarak krize sokarak hem yereldeki hak savunucusu aktörleri fakirleştirdiği hem de normun yayılmasını negatif etkilediği de belirtilmektedir.⁷ Bir başka araştırmada ise 'utandırma' yönteminin hak ihlali yapan ülkeye uygulanması sonucunda kamuoyunda ihlal edilen insan hakları konu başlığına yönelik negatif bir tutum oluştuğu ve normun yerele yayılamadığına değinilmiştir.⁸

- 1 Margaret E. Keck ve Kathryn Sikkink, *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1998.
- 2 Bican Şahin ve Mete Yıldız, "Uluslararası Savunuculuk Ağları Perspektifinden Türkiye'de Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Sivil Toplum Kuruluşları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, No 21, 2009, s. 41-65; Zeynep Kadırbeyoğlu, "Assessing the Efficacy of Transnational Advocacy Networks", Fikret Adaman ve Arsel Murat (der.), *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development*, NY, Routledge, 2005, s. 101-116.
- 3 Stanati Netipatalachoochote et al., "Human Rights Norm Diffusion in Southeast Asia: Roles of Civil Society Organizations (CSOs) in Ending Extrajudicial Killings in the Philippines", *Journal of Southeast Asian Human Rights*, Cilt 2, No 1, 2018, s. 248-285.
- 4 Zeynep Alemdar, "Sarmal Modeli Yarı Sarmak: Türkiye'de İnsan Hakları Kurumları-Devlet-AB İlişkisi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, No 28, 2011, s. 111-128.
- 5 David P. Thomas ve Mitra Sharoni, "Global Civil Society and Resistance to Canadian Mining Abroad: Building and Enhancing the Boomerang Model", *Studies in Political Economy*, Cilt 98, No 1, 2017, s. 48-70.
- 6 Amanda Murdie ve Peksen Dursun, "The Impact of Human Rights INGO Activities on Economic Sanctions", *The Review of International Organizations*, Cilt 8, No 1, 2013, s. 33-53.
- 7 Michelle G. Allendoerfer et al., "The Path of the Boomerang: Human Rights Campaigns, Third-Party Pressure, and Human Rights", *International Studies Quarterly*, Cilt 64, No 1, 2020, s. 111-119.
- 8 Jacob Ausderan, "How Naming and Shaming Affects Human Rights Perceptions in the Shamed Country", *Journal of Peace Research*, Cilt 51, No 1, 2014, s. 81-95.

Bu çalışma ise mevcut literatürden farklı olarak, Bumerang Modelinin merkezi otorite yerine belediyelere uygulanması durumunda insan hakları normunun ne derece sosyalleştiği sorusunu sormaktadır. İnsan hakları normlarının yayılmasında en önemli faktörlerden biri kamuoyunda yeni norma dair düşünsel değişimin oluşmasıdır. Bunun merkezi yönetim tarafından yapılmadığı veya eksik yapıldığı durumlarda, yerel yönetimler üzerinden normun yayılmasının ne derece mümkün olduğu bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Örnek vaka incelemesi olarak ise Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında LGBTİ+ bireylerin haklarına dair normların yerelde nasıl yayıldığı incelenecektir.

Yöntemsel olarak çalışmada, öncelikle kurama ve Türkiye LGBTİ+ hareketine dair literatür incelemesi yapılmış, LGBTİ+ derneklerinin yayınları ve internet siteleri incelenmiştir. Ardından kamusal alanda aktif LGBTİ+ bireyler ile derinlemesine mülakatlar yapılarak, oluşturulan ulusötesi ağların yerelde insan hakları normunu yaymak için nasıl bir yol izledikleri ve ne gibi bir sonuca ulaştıkları araştırılmıştır. Bunun için İstanbul’da Şişli ve Beşiktaş ilçe belediyeleri, İzmir’de Büyükşehir Belediyesi ile Konak, Buca, Narlıdere ve Karşıyaka ilçe belediyeleri, Bursa’da Nilüfer Belediyesi ve Ankara’da Çankaya Belediyesi ile irtibat halinde olan ve bu belediyelerde Eşitlik Birimleri’nin kurulmasına katkı sağlayan İstanbul (Görüşmecisi A), Ankara (Görüşmecisi B), İzmir (Görüşmecisi C) ve Bursa’daki (Görüşmecisi D) LGBTİ+ dernekleri temsilcileri ile yapılan görüşmelerin yanı sıra, Şişli Belediyesi Eşitlik Birimi çalışanları (Görüşmecisi E ve Görüşmecisi F) ve İstanbul LGBTİ+ derneğinin de üyesi olan Beşiktaş Belediyesi Başkan Danışmanı (Görüşmecisi G) ile mülakat yapılmıştır.⁹ Görüşmeler, yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular ile Nisan-Mayıs 2017 ve Eylül 2020 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda görüşmecilere LGBTİ+ hak mücadelesinin tarihsel gelişimi, örgütlenme pratikleri, savunuculuk alanları, ulusal ve uluslararası paydaşlar ile lobi çalışmaları ve kampanyaları, bu çalışmalarda izlenen yöntemler ve oluşturulan ulusötesi ağın desteğiyle yerelde belediyeler üzerinden normun nasıl yayıldığına dair sorular sorulmuştur.

Saha araştırmasındaki görüşmelerin sınırlı sayıdaki önemli aktörlerle yapılmasının nedeni, belediyeler ile yakın temas halinde olan LGBTİ+ örgütleri ve onların belediyelerdeki temsilcilerinin normun yerelde yayılma sürecini yakından takip edebilen sınırlı sayıdaki kişi ve kuruluş arasında olmalarıdır. Yapılan araştırmanın bulguları, her ne kadar LGBTİ+ hareketi kendi içinde belirli tarihsel zemine dayalı, güçlü bir örgütlenme yapısına sahipse de ulusötesi aktörler ile kurulan ittifakın ilgili normların yerelde yayılmasına üç konuda yardımcı olduğunu göstermiştir. Öncelikle yereldeki hak temelli örgütlenme ile sürecin nasıl işlediğine dair bilgi alışverişi yapıp sorunun çerçevesinin netleştirilerek, stratejilerin oluşturulması; bir diğer taraftan yereldeki sivil toplum örgütlerine verilen finansal destekler/garantörlükler sayesinde sivil toplum kapasitesinin geliştirilmesi ve ayakta kalabilmesinin sağlanması; son olarak da belediyelerde oluşan eşitlik birimlerini ulusal bağlamda yaşanan ihlaller sonucunda muhatap yapabilme ve uluslararası ağlara dahil edebilme alanının oluşmasıdır. Savunuculuk ağının bu destekleri ile LGBTİ+ bireyleri de kapsayan toplumsal cinsiyet eşitliği normunun yerelde daha etkin sosyalleşebilmesi için belediyelerin daha uygun bir zemin olduğu gözlenmiştir.

Çalışma, öncelikle ulusötesi aktörlerin insan hakları normunu yayma konusundaki etkisini, Bumerang Modelinin içeriğini ve kurulan ulusötesi savunuculuk ağında ne gibi stra-

⁹ Araştırma etiği gereği, görüşmecilerin isimlerinin anonim olarak kullanılması tercih edilmiştir.

tejiler izlendiğini kuramsal bağlamda inceleyecektir. Sonrasında, LGBTİ+ hareketinin tarihsel gelişimi ve ulusötesi aktörler ile kurulan ittifak pratikleri hem literatürden yararlanılarak hem de süreci inşa eden kişilerden elde edilen veriler ile ele alınacaktır. Son olarak, özellikle Mayıs-Haziran 2013'te gerçekleşen "Gezi Olayları" sonrasında LGBTİ+ hareketi için oluşan alan siyaseti ve kurdukları ulusötesi savunuculuk ağları desteğiyle belediyeler üzerinden ilgili normları yayma çalışmaları Bumerang Modeli üzerinden incelenecektir.

Dünya Siyasetinde Ulusötesi Savunuculuk Ağları

Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni aktörler, devlet menşeli siyasetin sınırlı oluşunu ve geleneksel kuramların açıklayamadığı ulusal ve uluslararası ölçekte çok çeşitli ve girift olguların var olduğunu göstermiştir. Bu aktörlerden biri olan ve oluşmasında küreselleşmenin de sebep olarak gösterildiği ulusötesi-yerel ittifakının tesis ettiği âdem-i merkezîyetçi savunuculuk ağları,¹⁰ ortak iyiyi inşa etmek amacıyla kendi ürettikleri bağlam, dil ve stratejiler üzerinden hareket eder. Keck ve Sikkink ile Risse¹¹ ağ kurma motivasyonlu ulusötesi aktörleri üç kategoride ele almaktadırlar:

- Resmi bir örgüt olarak uluslararası arenada yer alan ve araçsal amaçlar tarafından motive edilen ağlar, örneğin uluslararası sivil toplum örgütleri veya çokuluslu ticari ortaklıklar;
- Siyaseti etkileyebilecek uzmanlar ve bilim insanlarının oluşturduğu nedensellik fikirleri tarafından motive edilen ağlar;
- Daha esnek, yatay olarak örgütlenmiş ve daha çok gönüllülük esasına dayalı, paylaşılan ortak değerler tarafından motive edilen ağlar.

Risse, sonucu kategoride belirtilen ulusötesi ağların birer aktör olmadığını "fakat enformel yapılar olarak üyeleri arasındaki faaliyetleri koordine edebilen"¹² bir yapıya sahip olduğunu söylese de Keck ve Sikkink belirli konu başlıklarına dair dikkati çekebilen, iletişimi karşılıklı ve yatay hale getirebilen özelliklerinden dolayı ulusötesi ağların önem arz ettiğine değinir.¹³

Risse ve Sikkink,¹⁴ evrensel olarak inşa edilmek istenen ve ortak iyinin değerlerinden biri olan insan haklarının uluslararası anlaşmalar aracılığıyla devletler tarafından onaylanmasının esasında normun kurumsallaşması olduğunu ifade eder. Kurumsallaşmanın oluşmasında devletten beklenen politikalar üretmesi, birimler kurarak bütçeler oluşturması, yasal düzenlemeler ile normu ulusal sınırlar içerisinde sosyalleştirmesi ve toplumun normu içselleştirebilmesi için olabildiğince normu yerelde yaymasıdır. Fakat farklı ülkelerin uluslararası arenadan

10 Paul Gready, "Conceptualising Globalisation and Human Rights: Boomerangs and Borders", *The International Journal of Human Rights*, Cilt 8, No 3, 2004, s. 345-354; Thomas Risse, "Transnational Actors and World Politics", Walther Ch. Zimmerli et al. (der.), *Corporate Ethics and Corporate Governance*, Berlin Heidelberg, Springer-Verlag, 2007, s. 251-286.

11 Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*; Risse, "Transnational Actors and World Politics".

12 Risse, "Transnational Actors and World Politics", s. 252.

13 Margaret E. Keck ve Kathryn Sikkink, "Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics", *International Social Science Journal*, Cilt 51, No 159, 1999, s. 89-101.

14 Thomas Risse-Kappen ve Kathryn Sikkink, "The Socialization of International Human Rights Norms into Domestic Practices: Introduction", Thomas Risse et al. (der.), *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 1-38.

dışlanmamak adına anlaşmaları/sözleşmeleri usulen onaylayıp iyi bir aktör gibi görünerek, insan hakları normunu sosyalleştirip, içselleştirme sürecine girecekmiş gibi göründükleri örnekler de olabilmektedir.¹⁵ Bu gibi normun sadece kabul edildiği ama uygulanmadığı ya da ihlal edildiği durumlarda ulusötesi aktörler, belirli araçlarla devlete sadece üstten değil, tabandaki hak temelli örgütlerle savunuculuk ağı kurarak alttan da baskı yapacak mekanizmalar üretirler.

Ulusötesi hak savunucularının hedefi devletin davranışlarını değiştirmek olduğu için devletin içinde geçişken bir yapı elde edip edemeyecekleri, daha çok devletin uluslararası alandaki yeri ve ilişkilerine bağlıdır.¹⁶ Uluslararası kurumlar ile aktif iletişim ve etkileşim halinde olan, uluslararası hukukun üstünlüğünü tanıyan bir devlet nezdinde ulusötesi bir aktörün insan hakları normlarını yayması daha olasıdır. Diğer taraftan, ulusötesi aktörler ile aynı alanda çalışan yereldeki sivil toplum örgütlerinin de hak temelli olarak kurulmuş olmaları da önemli bir gerekliliktir. Çünkü devlet kurumu insan haklarını korumakla mükellefken, bu hakları ihlal eden ikircikli bir yapıya sahip olabilmektedir.¹⁷ Bu tarz ihlallerin olması durumunda yerel sivil toplum örgütleri, hem tabanı normun ne anlama geldiği ve önemi konusunda bilgilendirebilmeli hem de ulusötesi aktörlerle sorunun temeli ve stratejilerine dair bilgi paylaşımında bulunabilmelidir. Örneğin, Kadirbeyoğlu yerel ve ulusötesi çevre örgütlerinin Bergama’da siyanürle altın arama, Akkuyu’da nükleer santrale karşı olma ve Hasankeyf’i kurtarmak için kurduğu savunuculuk ağından bahsettiği çalışmasında,¹⁸ küresel ortağın uzmanlık ve stratejik bilgisini yerele, yerel ortağın ise mekânsal koşullar ve iktidarın ihlal pratiklerine dair bilgiyi küresele vermesi sonucunda oluşan karşılıklı alışverişin faaliyet alanının genişlemesinde son derece etkili olduğuna değinmektedir. Burada kurulan ağın kamuoyu oluşturarak devletin merkezi karar alma süreçlerini zorlaması önemli bir baskı unsurudur. Bu tarz savunuculuk ağları bir taraftan yereldeki sivil örgütlenmelerin alan siyasetine güç kazandırırken,¹⁹ diğer taraftan olası sorunlara karşı çözüm arayışına girildiğinde hızlıca gündem hazırlanabilmesini de sağlarlar.

Keck ve Sikkink ulusötesi ağların insan hakları normunun sosyalleşmesi, devletin ikna edilmesi ve baskı sürecini dört taktik tipolojisi üzerinden yürüttüklerini belirtir:

- a) *“Bilgi siyaseti:* Siyasi bilgiyi en fazla etkisinin olacağı yere hızlı ve güvenilir şekilde yönlendirebilme.
- b) *Sembolik siyaset:* Semboller, eylemler ve öyküler aracılığıyla mevcut durumun ne anlama geldiğini anlatmak.
- c) *Kaldıraç siyaseti:* Yerel aktörlerin ülkelerinde etki yaratma ihtimallerinin bulunmadığı durumlarda güçlü aktörlerin duruma müdahil olmasını sağlamaları. Örneğin, AB veya BM gibi daha güçlü bir aktörün hedef devlet üzerinde baskı yapması.
- d) *Hesap verebilirlik siyaseti:* Güçlü aktörleri resmi olarak onayladıkları daha belirsiz siyasalar ve ilkeler doğrultusunda hareket etmeye zorlamak.”²⁰

15 Alemdar, “Sarmal Modeli Yarı Sarmak”.

16 Risse-Kappen ve Sikkink, “The Socialization of International Human Rights Norms”.

17 Alemdar, “Sarmal Modeli Yarı Sarmak”.

18 Kadirbeyoğlu, “Assessing the Efficacy of Transnational Advocacy Networks”.

19 Şahin ve Yıldız, “Uluslararası Savunuculuk Ağları Perspektifinden”.

20 Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*, s. 16.

Bir kampanya bu taktiklerden hepsini eşzamanlı olarak içerebilir. Önemli olan Bumerang Modelinin istenilen etkiyi yaratması için belirli altyapının oluşmuş olmasıdır. Keck ve Sikkink bunu konu temelli ve aktör temelli koşullar altında toplamaktadır. *Konu temelli* koşullarda, örneğin insan hakları ihlalleri gibi savunuculuğu yapılan konunun hassasiyeti ve ehemmiyeti üzerinde durulur. Dezavantajlı grupların hak mücadelesi gibi konularda örgütlenme daha kolay, kampanya ve lobi yapma ihtimali daha yüksektir. *Aktör temelli* koşullarda ise bu ağlar güçlü ve daha yoğun oldukları yerde etkilidirler. Belirli bölgelerde örgütlerin toplam sayısının büyüklüğü ve bunların arasındaki etkileşimin derinliği, normun sosyalleşmesinin düzenliliğini getirir. Bunun yanı sıra, Şahin ve Yıldız'ın da belirttiği üzere bu tarz ağların devlet üzerinde etkisinin olabilmesi için ilgili devletin uluslararası normları en azından söylem temelinde kabul etmiş olması gerekir.²¹ Böylelikle devleti eleştirebilmek için ahlaki bir bağlam oluşur. Burada önemli olan nokta, ilgili devletin “adlandırma-utandırma-suçlama” yöntemleriyle etkilenebilecek uluslararası imajını ciddiye alıyor olması ve ülke içinde bireylerin örgütlenerek uluslararası arena ile iletişim halinde olabileceği özgürlük alanının mevcut olması gerekir.

Türkiye’de LGBTİ+ Hak Talepleri ve Örgütlenme Pratikleri

Devletlerin üzerinde tahakküm kurduğu toplumsal cinsiyet normları, ataerkilliğe dayalı hiyerarşik nüfus politikaları ve heteronormatifliği meşrulaştıran “normal” kavramı ile kodlanır. Toplumda katı şekilde inşa edilmiş ikili cinsiyet rejimine içkin normalin dışında kalan varoluş biçimleri “sapkın”, “psikolojik” ya da “biyolojik hasta” gibi çeşitli kategoriler üzerinden tanımlanır. Geleneksel olarak iktidarlar nüfus politikalarıyla devletin bekasını sürdürme çabasında olduğundan “homoerotizmi, vatandaşları birbirlerine ve vatana bağlayan, cinsellikten uzak, masumane kardeşliği (homososyallik) istikrarsızlaştıran”²² bir olgu olarak görürler. Foucault’ya göre modern iktidarlar normalin inşasını homojenleştirme ve dışlama yoluyla yeniden üretir ve bedenler üzerinden oluşan, disiplin edici iktidarın kavramsallaştırması dönüştükçe normalin tanımı da değişir.²³ Bu nedenledir ki iktidarlar kendi sorumluluk alanlarında tanımladıkları nüfusun sağlıklı biçimde çoğalmasımı şekillendirirken, cinsel yönelimi farklı olan cinsel azınlığı²⁴ etkisizleştirme ve yok etme çabasına girerler. Sonuç olarak, eşcinsel ve trans bireylerin yasaların konusu olacak kadar görünürlük kazanamamasının nedeni iktidar örgüsü içerisinde ilgilenilmeyen bir konu başlığı olarak görülmesindedir.²⁵

Diğer toplumsal hareketlerden farklı olarak LGBTİ+ mücadelesi, sadece normatif bir kategoriye mecbur edilerek toplumsal alanda “sapkın” olarak kodlanmış normları yıkmak

21 Şahin ve Yıldız, “Uluslararası Savunuculuk Ağları Perspektifinden”.

22 Cenk Özbay, “Neoliberal Erkekliğin Sosyolojisine Doğru: Rent Boylar Örneği”, Cenk Özbay et al. (der.), *Neoliberalizm ve Mahremiyet: Türkiye’de Beden, Sağlık, Cinsellik*, İstanbul, Metis, 2011, s.179-208’den aktaran, Barış Erdoğan ve Esra Köten, “Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, No 1, 2014 s. 100.

23 Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of Prison*, New York, Vintage Books, 1995.

24 Volkan Yılmaz ve Hilal B. Demirbaş, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Hakları Gündeminin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi: 2008-2014”, *Alternatif Politika*, Cilt 7, No 2, 2015, s. 230-256.

25 Volkan Yılmaz, “Yeni Anayasa Sürecinde LGBTİ Hakları Hareketi’nin Eşit Yurttaşlık Mücadelesi: Çoğunlukçu Demokrasiye Karşı Anayasal Demokrasi”, Ayhan Kaya (der.), *Farklılıkların Birlikteliği Türkiye ve Avrupa’da Birarada Yaşama Tartışmaları*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 169-181.

amacıyla değil, aynı zamanda bu kodlanmanın sonucu olarak politik ve ekonomik bağlamda sistemin dışına itilmelerinden dolayı da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, LGBTİ+ bireyleri “eşit yurttaş” olarak tanıyacak ve cinsel yönelimi farklı azınlıkları da kapsayan, çoğulcu demokrasi içinde ayrımcılık karşıtı, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir anayasa talep edilmektedir.²⁶ Özelde ise istenen cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve “LGBTİ+ bireylerin kamu kaynakları ve hizmetlerinden diğer tüm yurttaşlarla eşit koşullarda yararlanma ilkesine anayasada yer verilmesidir.”²⁷ Anayasal bir değişim olsa dahi LGBTİ+ bireylerin görünürlüklerinin artıp, hak taleplerinden oluşan normların toplumda sosyalleşmesi için kapsamlı politikalar üretilmesi ve eşitlik ilkesinin ulusaldan yerele uzatılması gerekir. Zira bu alanda Türkiye genelinde yapılan bir araştırma halen her yedi kişiden altısının,²⁸ başka bir araştırma ise katılımcıların %53’ünün²⁹ eşcinsel komşuyu ciddi bir sorun olarak gördüğünü belirtmektedir. Görüşmeci B’nin belirttiği üzere,

“LGBTİ+ hareketinin argümanı zaten toplumun hiçbir zaman LGBTİ+’larla yaşamaya hazır olmayacağı üzerinedir. Bu nedenle bizlerin de toplumda var olduğunu ve onlarla yaşayabileceğimiz düşüncesini bizim göstermemiz lazım. Çünkü devlet tarafından toplumu hazırlamaya dair yapılan bir şey yok. Bu nedenle tabandan gelen örgütlülük çok önemlidir. Türkiye’de trans hareketinin ne demek olduğunu biz biliyoruz, bizim neye ihtiyacımız olduğunu da biz biliyoruz. Bizim yasaya ihtiyacımız var. Yasanın olabilmesi için farkındalığa ihtiyacımız var.”³⁰

Türkiye’de LGBTİ+ hak mücadelesi kamusal alana örgütlü olarak “yerel ve küresel kapitalist üretim ilişkilerinin ve politikaların sonucu bireyciliğin ön plana çıktığı, kentli, tasarıftan çok tüketmeye odaklı, Batı dünyası ile iletişim halinde, eğitilmiş yeni bir kuşağın yetiştiği 1990’lı yıllarda”³¹ çıkabilmiştir. Bu dönemdeki LGBTİ+ hareketi diğer hak-temelli örgütlenmelerden farklı olarak hiyerarşi karşıtı, demokratik ve herkesin birbirinin kimliğine saygılı olduğu bir ortamdır.³² Hareketin örgütlenme pratikleri, “1980’li yılların sonunda bir araya gelme deneyimleri”³³ ve 1990’lı yılların başında bireysel aktivizm ve kolektif inisiyatif³⁴ halinde kendini gösterdiyse de devlet nezdinde tüzel tanınırlıkları ancak 2004 yılında dernekleşme sürecinden sonra olmuştur. İlk başta Avrupa’daki örgütlerin verdiği destek ile Türkiye’nin ilk eşcinsel taban örgütlenmeleri olan *Lambdaİstanbul* 1993’te ve *KaosGL* 1994’te kurulmuştur. *Lambdaİstanbul*, kurulduğu yıl ulusötesi önemli bir hak savunucusu kuruluş olan *International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association* (ILGA) üyesi olmuş³⁵ ve Türkiye’deki

26 “LGBT Yurttaşların Yeni Anayasaya Yönelik Talepleri”, İstanbul, SPoD Anayasa Araştırma Grubu, Nisan 2012, <https://spod.org.tr/uploads/df7b4de3-a80b-4f44-ad4c-939e26ad175f-LGBT%20Yurtta%C5%9Flar%C4%B1n%20Yeni%20Anayasaya%20Y%C3%B6nelik%20Talepleri%202012.pdf> (Erişim Tarihi 1 Ekim 2020).

27 Yılmaz, “Yeni Anayasa Sürecinde LGBTİ Hakları”, s. 171.

28 Yusuf Özkan, “Türkiye’de Her 7 Kişiden 6’sı Eşcinsel Komşuya Karşı”, *BBC Türkçe*, 11 Mayıs 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150511_turkiye_escinsellik (Erişim Tarihi Mayıs 2020).

29 “Komşum Eşcinsel, mülteci, Ermeni, Rum olmasın”, *Agos Gazetesi*, 7 Şubat 2019, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22012/komsum-escinsel-multeci-ermeni-rum-olmasin> (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2020).

30 Görüşmeci B, Ankara, 10 Eylül 2020, kişisel görüşme.

31 Erdoğan ve Köten, *Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği*, s. 106.

32 Görüşmeci E, İstanbul, 6 Mayıs 2017, kişisel görüşme; Görüşmeci G, İstanbul, 11 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

33 Yılmaz ve Demirtaş, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde”, s. 237.

34 Görüşmeci G, İstanbul, 11 Mayıs 2017, Bireysel Görüşme.

35 “Özetle; *Lambdaİstanbul Ne Yaptı?*”, *Lambdaİstanbul*, <http://www.lambdaistanbul.org/s/hakkinda/ozetle-lambdaistanbul-ne-yapti/> (Erişim Tarihi, 15 Haziran 2020).

ilk uluslararası *Gey-Lezbiyen (Cinsel Özgürlükler)* etkinliğini yapma girişiminde bulunmasına rağmen devletin engeliyle karşılaşmıştır.³⁶

Derneleşmeye giden süreçte gitgide ciddi bir ivme kazanan LGBTİ+ hareketi, daha örgütlü bir grup olarak mücadele ettikleri konuların çerçevesini, tüm görüşmecilerin de belirttiği üzere, beş ana başlık altında çizmiştir:

- Hukuki olarak haklarının ihlal edilmesi,
- Nefret üzerinden inşa edilen ve LGBTİ+'ları sapkın ve hasta olarak niteleyen devlet söylemi,
- Halihazırda önyargıları olan toplumun, hem yasal ihlaller sonucunda doğan usulsüzlüğü hem de devletin sürekli ürettiği nefreti 'normal' kabul etmesi,
- Siyasi teslimiyetten yoksun olmak,
- İstihdam edilememek.

2004 yılında Avrupa Birliği (AB) uyum süreci kapsamında sivil toplum örgütlerinin karar mekanizmalarında daha fazla yer alması için Dernekler Kanunu'nda düzenlemeler yapılarak derneleşmenin önündeki engeller kaldırılınca ilk olarak KAOS-GL 2005 yılında, Lambdaİstanbul ve Pembe Hayat ise 2006 yılında resmi dernek statüsü kazanmıştır. Görüşmeci B ve Görüşmeci G'ye göre, LGBTİ+ hareketinin derneleşmesinin iki önemli getirisi, tüzel kişilik kazanarak devlet nezdinde tanınmak ile hukuki ve psikolojik ihtiyaçların karşılanması için finansal destek alabilecek resmi bir kurum olmaktır.³⁷ Görüşmeci G'nin belirttiği üzere,

"Finansal destek alabilmek ve devlet nezdinde tanınabilir bir konuma gelmek önemli olsa da LGBTİ+ hareketi bir taban hareketidir. Derneklere gelen bütün finansal destekler kesilse dahi ne örgütlenmiş derneklerin ne de tabanın sonu gelir. Çünkü bu hareket, gönüllülük esasına dayalı, ulusötesi ağları olan, geçmişten gelen siyasallaşmış bir harekettir."³⁸

Derneleşme sayesinde, LGBTİ+ hareketi farkındalık çalışma alanlarını genişletmiş ve tabu olan LGBTİ+ hakları ve eşitlik normunun sosyalleşmesinin önü açılmıştır. 2000'li yılların başından itibaren ise Türkiye'nin önemli toplumsal hareketlerinden biri haline gelerek ulusal ve uluslararası düzlemde görünürlükleri artmıştır. Şüphesiz burada AB adaylık sürecinde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmedeki motivasyonu önemli bir faktördür.

LGBTİ+ Haklarına Dair Ulusötesi Savunuculuk Ağları ile Kurulan İttifak

Görüşmecilerden alınan bilgilere göre Türkiye'de LGBTİ+ hareketi, uluslararası/ulusötesi aktörler ile 3 ana düzlemde temas kurmaktadır: 1) strateji, bilgi ve iyi uygulama paylaşımı yoluyla savunuculuk içeriğini şekillendirmek; 2) kapasite geliştirme ve varlığın sürdürülmesi için mali yardımlar ve finansal desteklere başvurma sürecinde destek almak; 3) ortak faaliyetler ile hak ihlallerini uluslararası alanda duyurmak. Bu çerçevede, Türkiye'deki LGBTİ+ örgütleri ile ulusötesi savunuculuk aktörlerinin oluşturdukları ağın yatay düzlemde esnek ve

36 Erdoğan ve Köten, "Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği", s. 106.

37 Görüşmeci B, Ankara, 10 Eylül 2020, kişisel görüşme; Görüşmeci G, İstanbul, 11 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

38 İstanbul, 11 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

gönüllülük esasına dayalı bir işbirliği modeli inşa ederek, ortak iyicil değerlerin yerelde yayılması amacıyla biraraya geldikleri görülmektedir. Bu kapsamda iletişim kurulan ulusötesi aktörler arasında ILGA, *Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey* (ERA), *Transgender Europe* (TGEU), *The International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer & Intersex Youth and Student Organisation* (IGLYO) gibi örgütler bulunmaktadır. Bu aktörler hem bireysel olarak hem de Avrupa Parlamentosu (AP) milletvekillerinin katılımıyla oluşturulan *European Parliament Intergroup on LGBT Rights* çatı-ağı altında toplanmaktadır. Böylelikle, AB üye ve aday ülkelerindeki LGBTİ+ bireylere yönelik insan hakları ihlalleri konusunda AP nezdinde girişimlerde bulunurlar. LGBTİ+ örgütleri hak arayış süreçlerinde bunların dışında İnsan Hakları Savunucuları Dayanışma Ağı, Uluslararası Af Örgütü ve *Human Rights Watch* (HRW) gibi savunuculuk ağları ile de ilişki ve temas kurulmaktadır.

Bu ulusötesi örgütler kendi araştırmalarının yanı sıra Türkiye'deki LGBTİ+ örgütlerinden de aldıkları bilgiler ile AP üzerinden Türkiye'ye baskı oluşturabilmektedirler.³⁹ Bumerang Modelindeki konu temelli örgütlenmiş savunuculuk ağı yaklaşımı, başlarda daha ziyade kaldırma ve bilgi siyaseti stratejisi ile merkezi iktidarı baskılamaya yolunu tercih etmiştir. Bilgi siyasetine örnek olarak, yereldeki aktörün *Twitter*, *Facebook* vb. sosyal ağlar üzerinden ulusal-uluslararası kampanyalar yürüterek yaşadığı sorun hakkında bilgi vermesi, ulusötesi aktörlerin bununla ilgili rapor hazırlaması ve böylelikle devlete baskı oluşturulması verilebilir. Kaldırma siyasetine ise 2007 yılında Lambdaİstanbul derneğinin "hukuka, ahlaka ve Türk aile yapısına aykırı" olduğu gerekçesiyle kapatılmak istenmesi ve buna karşı ulusötesi savunuculuk ağlarının kampanya yürütmesi örnek gösterilebilir. Görüşmeci G'ye göre İstanbul Valiliği bu hamlesiyle kendisi aleyhine ama LGBTİ+ hareketi lehine "hayati bir hata" yapmıştır. Çünkü LGBTİ+ hareketi bu durumu sadece Türkiye içinde değil, uluslararası alanda kurdukları ulusötesi ağlar aracılığıyla da hızla duyurmuş ve büyük destek toplamıştır.⁴⁰ Bu hamle ile "ifade ve örgütlenme özgürlüğü mücadelesi yürüten dönemin LGBTİ+ aktivistleri, Türkiye'deki insan hakları aktivistleri, HRW ve AB ülkelerinin siyasi temsilcileri ile yakın işbirliği halinde ses getiren bir kampanya yürütmüştür".⁴¹ Sonuçta kapatılma kararı 2008'de Yargıtay kararıyla ortadan kaldırılmıştır.

LGBTİ+ mücadelesinde dönüm noktalarından bir diğeri de 2011 yılında İstanbul'da hem akademik hem de kamusal alanda LGBTİ+ savunuculuk çalışmaları yürütmek amacıyla Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği'nin (SPoD) kurulmasıdır. Devlete sorumluluklarını hatırlatmak amaçlı kurulan SPoD'un ilk adımı anayasa çalışmaları üzerine olmuştur.⁴² Bu kapsamda SPoD, belirli büyük şehirlerden derneklerle toplantılar düzenleyerek LGBTİ+ bireylerin yeni anayasadan neler beklediği üzerine çalışmalar yürütmüştür.⁴³ Burada amaç, tabanın taleplerinin dinlenip süzgeçten geçirilerek TBMM Anayasa komisyonuna sunulmasıdır.

39 Görüşmeci B, Ankara, 10 Eylül 2020, kişisel görüşme.

40 "Türkiye: Eşcinsel Hakları Derneklerine Yasal Yaptırımlara Son!", Human Rights Watch, 16 Ekim 2007, https://www.hrw.org/legacy/turkish/docs/2007/10/16/turkey17108_txt.htm (Erişim Tarihi 16 Mayıs 2017).

41 Yılmaz ve Demirbaş, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde", s. 246.

42 Görüşmeci A, İstanbul, 10 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

43 Gülsüm Depeli, "Anayasa Yazım Sürecine LGBT Müdahilliğinin Merkez Medyadaki Görünümü", *İletişim*, No 18, 2013, s. 37-60; Volkan Yılmaz, "The New Constitution of Turkey: a Blessing or a Curse for LGBT Citizens?", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 11, No 4, 2013, s. 131-140; Yılmaz, "Yeni Anayasa Sürecinde LGBTİ Hakları".

Diğer LGBTİ+ örgütleri gibi SPoD da bir taraftan çeşitli danışmanlık hizmetlerini sunmakta, diğer taraftan ulusötesi ağlar ile güç birliği kurarak Türkiye’de LGBTİ+ hak savunuculuğu alanında önemli baskı gruplarından birini oluşturmaktadır. Savunuculuk ağları ile birlikte toplantılar düzenleyip yaşanan güncel sorunlara dair bilgi ve iyi uygulama alışverişlerinde bulunmakta, hesap verebilirlik mekanizmalarını nasıl daha etkin çalıştırabilecekleri ve ne gibi stratejiler izlenmesi gerektiği gibi konularda çalışmalar yürütmektedir.⁴⁴ Bu noktada Görüşmeci B, ulusötesi ağlar kurulsada dahi Türkiye dinamikleri diğer Avrupa ülkelerinden farklı olduğundan ve yerelde yaşanan sorunların özgün niteliğinden dolayı genel-geçer bir yaklaşımın sorunu çözmede yetersiz kaldığından bahsetmektedir.⁴⁵ Risse’nin “ortak dilin oluşması” olarak belirttiği bu duruma, Görüşmeci A da bir örnek vererek, Avrupa ülkelerinde LGBTİ+ bireylere dair gündemdeki en önemli sorunun “eşcinsel evliliği” olmasına rağmen, Türkiye’de asıl meselenin yapısal ve temel düzeyde eşitlik ve sosyal adalete erişim olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda ulusötesi örgütlenme, sorunun çerçevesinin çizilmesi ve lobicilik yapılması için ortak bir dil oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Bir başka deyişle, Muedini’nin de belirttiği üzere, görünürlük konusunda “her yaşanan vakanın farkındalık yaratma metodu kendine has olsa da LGBTİ+ topluluğunun genel hedefi olan büyük çaplı tanınırlık herkesin ortak konusudur.”⁴⁶

Tüm bu kurulan güçlü ağlara rağmen iktidarın süregelen dışlayıcı söylemleri,⁴⁷ trans bireylere uygulanan şiddet,⁴⁸ hukuki olarak “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık” ibaresinin 2016 yılında yasalaşan “İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu” kapsamında yer almaması ve 2019’da ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması’nın Onur Yürüyüşü’ne polis tarafından engel olunması ve devamındaki gözaltılar⁴⁹ Türkiye gündeminde olmaya devam etmektedir. Bu süreçte LGBTİ+ örgütleri ulusal ve ulusötesi aktörler aracılığıyla önemli kampanyalar yürütmeye çalışmıştır. *Intergroup* gibi ulusötesi aktörler AP’ye baskı yaparak LGBTİ+ bireylere yapılanların dile getirilmesini istemiş⁵⁰ ve Türkiye’ye ilerleme raporlarında bu konulardaki endişeler iletilmiştir. Benzer şekilde ulusötesi savunuculuk ağlarının Birleşmiş Milletler (BM) nezdindeki girişimleriyle Türkiye’nin LGBTİ+ hak ihlallerinin BM gündemine gelmesi sağlanmıştır.⁵¹

Görüşmeci C, BM Evrensel Periyodik İzleme Raporu’yla LGBTİ+ hak ihlallerinin devlete uluslararası alanda sunulmasının, yaşananları birilerinin izlemesinin ve devletin karşısına

44 Görüşmeci A, İstanbul, 10 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

45 Görüşmeci B, Ankara, 10 Eylül 2020, kişisel görüşme.

46 Fait Muedini, *LGBTI Rights in Turkey Sexuality and the State in the Middle East*, Cambridge, Cambridge University Press, 2018.

47 “2001’den 2015’e AKP’in LGBTİ Tarihi”, *Bianet*, 26 Eylül 2015, <https://m.bianet.org/biamag/lgbti/167837-2001-den-2015-e-akp-in-lgbti-tarihi> (Erişim Tarihi 15 Eylül 2020).

48 Beraat Gokkus, “Trans Bireylere Şiddet Dünya Çapında Arttı: Türkiye Avrupa Birincisi”, *Euronews*, 20 Kasım 2018, <https://tr.euronews.com/2018/11/20/trans-bireylere-siddet-dunya-capinda-artti-turkiye-avrupa-birincisi> (Erişim Tarihi 10 Ekim 2020).

49 “ODTÜ’de Onur Yürüyüşüne Polis Saldırısı: 22 Gözaltı, 1 Yaralı”, *Evrensel Gazetesi*, 10 Mayıs 2019, <https://www.evrensel.net/haber/379135/odtude-onur-yuruyusune-polis-saldirisi-22-gozalti-1-yarali> (Erişim Tarihi 12 Ekim 2020).

50 Görüşmeci B, Ankara, 10 Eylül 2020, kişisel görüşme.

51 “*Republic of Turkey: Submission to the United Nations Universal Periodic Review*”, Pembe Hayat Derneği, Kasım 2014, <https://ilga.org/wp-content/uploads/2016/02/Shadow-report-16.pdf>; (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2020).

“*Turkey: End Ankara Ban on LGBTI Events*”, Human Rights Watch 14 Şubat 2019, <https://www.hrw.org/news/2019/02/14/turkey-end-ankara-ban-lgbti-events> (Erişim Tarihi 16 Ekim 2020).

çıkarmasının önemli olduğunu belirtmiştir.⁵² Bununla yapılmak istenen her ne kadar Bumerang Modelindeki “adlandırma-utandırma-suçlama” yöntemiyle devletin ihlalleri durdurmasını sağlamaksa da, sonuçta hem Türkiye LGBTİ+ hakları konusunda spesifik bir gelişme gösterememiş hem de AB ve BM’nin Türkiye üzerindeki etkisi gitgide azalmıştır. Örneğin AB, toplanma hakkı ve ayrımcılık ile mücadele konusunda ilerleme raporlarında LGBTİ+ haklarına değinse de Türkiye üzerindeki etkisi AB’nin güvenilirliğini kaybetmesiyle azalmış ve hatta bu alan ülkede ayrımcılık yaşanan başlıca alanlardan bir tanesi haline gelmiştir.⁵³

BM’nin periyodik toplantılarda Türkiye’yi LGBTİ+ konusunda yıllardır uyarmasına ve LGBTİ+ yürüyüşlerinin engellenmesi konusunda endişelerini dile getirmesine rağmen sonuç değişmemiştir.⁵⁴ Türkiye, yapılan eleştirilere söylemsel olarak karşı çıkmış ve bir rapor hazırlayarak eylemlerin yasak olmadığını BM’ye iletmıştır.⁵⁵ Ne var ki, bu bilgilendirmeden kısa bir süre önce eşzamanlı olarak Ankara Valiliği LGBTİ+ etkinliklerine süresiz olarak yasak getirmiş,⁵⁶ İstanbul Onur Yürüyüşü’nde aktivistlere şiddet uygulanmış⁵⁷ ve İstanbul Sözleşmesi’ne cinsel yönelim ile ilgili şerh koyulmuştur. Görüşmeci B ve Görüşmeci C’ye göre LGBTİ+ konusunda ulusal bağlamda yol alınamamasının iki önemli nedeni, AB’ye üyelik motivasyonu azalan ve insan hakları ihlali konusunda AB’den çekinmeyen Türkiye’nin ilerleme raporları aracılığıyla yapılan “adlandırma-utandırma-suçlama” tekniğini önemsememesi ve her ne kadar AB ve BM gibi kurumlar bu konuyu belirli dönemlerde Türkiye’nin önüne getirse de genel olarak LGBTİ+ haklarını eski önemini yitirmesi nedeniyle yerelde bu örgütlere savunuculuk yapmaları için yeteri kadar destek vermemeleridir. Görüşmeci C’in ifadesiyle,

“Hak savunuculuğu yapıyoruz ama LGBTİ+ örgütleri açısından daralan bir alan olmaya başladı. Dernek yasaklamaları, denetimleri ve müdahaleler arttığı için o alan artık daraldı. Mesela 2010’da anayasa değişikliği için Meclise gidip komisyona rapor sunan LGBTİ+ örgütler varken, şu an böyle bir şey söz konusu değil. Bir de Türkiye’de LGBTİ+ politikası üretmek reklam getiren bir şey değil, liderler bu konuda linç yiyebilir veya oy kaybedebilirler.”⁵⁸

Bu nedenle yereldeki taban örgütlenmeleri normu yaymak, kamuoyunda görünürlüğü arttırmak ve politik bir değişim yaratmak için alternatif yol arayışlarına girmiştir. Bu bağlamda 2013 Gezi olayları ve sonraki dönem önemli bir kırılma noktasıdır. Bu süreçte medya, LGBTİ+ bireylerin görünürlüklerinin artmasını protestoların renklenmesi olarak betimlense de yıllarca süregelen mücadelenin toplum tarafından algılanması açısından anlamlı olmuştur.⁵⁹

52 Görüşmeci C, İzmir, 24 Eylül 2020, kişisel görüşme.

53 Gözde Yılmaz, “Türkiye’nin Avrupalılaşması ve LGBT Hakları”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 19, No 1, 2020 s. 301-325.

54 Yıldız Tar, “BM’nin en kapsamlı LGBTİ+ hakları raporu Türkçe’de!”, *KaosGL*, 9 Ocak 2020, <https://kaosgl.org/haber/bm-nin-en-kapsamli-lgbti-haklari-raporu-turkce-de> (Erişim Tarihi 18 Ekim 2020).

55 “Türkiye’den BM’ye Savunma: LGBTİ+ Eylemleri Yasak Değil”, *Yeşil Gazete*, 29 Ocak 2020, <https://yesilgazete.org/turkiyeden-bmye-savunma-lgbti-eylemleri-yasak-degil/> (Erişim Tarihi 17 Ekim 2020).

56 “Ankara Valiliği’nden LGBT Etkinliklerine Süresiz Yasak”, *BBC Türkçe*, 19 Kasım 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42043386> (Erişim Tarihi 17 Ekim 2020).

57 “İstanbul’da Onur Yürüyüşü’ne Polis Müdahalesi Sonrası Gözaltılar”, *BBC Türkçe*, 25 Haziran 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40398917> (Erişim Tarihi 17 Ekim 2020).

58 Görüşmeci C, İzmir, 24 Eylül 2020, kişisel görüşme.

59 Nalan Ova, “Gezi Parkı Eylemleri Sonrasında Yazılı Basında LGBTİ’ler: Kırılma ve Süreklilikler”, *Alternatif Politika*, Cilt 9, No 1, 2017, s. 85-108.

Gezi Olayları ile Alan Siyasetinin LGBTİ+ Hareketine Açılması

Sikkink, Bumerang Modelinde ulusal ve ulusötesi aktörlerin kurduğu ağı kolektif bir hareket olarak görür ve karşılıklı bilgi paylaşımı sonucunda hem sorunun çerçevesinin şekilleneceğini hem de uluslararası bir gündem oluşacağını belirtir.⁶⁰ Bunun için, yerelde örgütlenmiş hareketin tam anlamıyla siyasallaşmış olması ve yaşanan ihlalin toplum tarafından iyi algılanıyor olması önemlidir. Ne var ki, LGBTİ+ konusunda kurulan ulusötesi ağın Türkiye'deki paydaşları olan ulusal sivil toplum örgütleri devlet ile belirli dönemlerde karşı karşıya kalmış ve "iktidarın ideolojik pozisyonuna da bağlı olarak bazı STK'lar kapatılmış, üzerlerinde baskı kurulmuş ya da çeşitli cezalara maruz bırakılmışlardır".⁶¹ LGBTİ+ hareketi gibi hak-temelli sivil toplum örgütlerinin talepleri de toplum içinde belirgin olamamış ve LGBTİ+ hareketinin mücadelesinin görünürlüğü sınırlı kalmıştır.

LGBTİ+ hareketi için Gezi olayları bu bağlamda önemli bir dönüm noktasıdır. Bu süreç Türkiye'de şüphesiz birçok dinamiği tetiklemiş ve örgütsüz yapıları enformel veya formel örgütlenme sathına sokmuştur. Ortaya çıkan yapının toplumsal açıdan heterojen ve iktidar pratiklerini bağımsız olarak sorgulayan muhalif öznelerden oluşan bir "karşı hegemonya" girişimi olduğu söylenebilir. LGBTİ+ hareketi açısından ise devletin baskıladığı cinsiyet kimliklerinin görünürlüğünü artırması ve diğer toplumsal dinamiklerin LGBTİ+ bireylere bakışının değişmesi anlamında önemlidir.⁶² Tüm görüşmecilerin belirttiği ortak ayrıntı, bu süreçte toplumun örgütlü bir LGBTİ+ blok ile tanışarak, bu insanların da toplumun bir parçası olduğu ve ortak kaygılar taşıdıklarını gözlemlemesidir. Bu karşılaşmanın sonucunda normun yerelde yayılmasında en belirleyici kriterlerden biri olan "sorunun görünürlüğü" oluşmuştur.

Görüşmecilerin belirttiği üzere SPoD'un önderliğinde örgütlü LGBTİ+ hareketi, Gezi sonrasında görünürlüklerini daha da arttırmak, normu yerelde alternatif yollarla yaymak için dört alanda önemli çalışmalar yapmıştır. Öncelikle ulusötesi ağlar ile toplantılara katılarak LGBTİ+ bireylerin yaşadıkları hak ihlalleri ve çözümlerinin siyasi ve toplumsal düzlemde çerçevesi çizilmiştir. SPoD, AP içinde yer alan Intergroup ile iletişime geçerek ne gibi adımlar atılacağı konusunda görüşmeler yapmış, Intergroup içindeki milletvekillerinden yardım almıştır.⁶³ İkinci olarak, görünürlüğü artan LGBTİ+ hareketinin toplumdaki diğer muhalif özneler ile yakınlık kurmasının da getirdiği motivasyonla takip eden yerel seçimlerde aktif rol alması sağlanmıştır. Burada ana hedef, LGBTİ+ bireylerin isteklerine somut cevap alabilmeleri için yerel yönetimlerde siyaset yapabileceklerinin farkındalığını yaratmaktır. Bunun için, SPoD tarafından düzenlenen Siyaset Okullarında yerel seçimlerde aday olacak kişilere yönelik eğitimler verilmiştir. Üçüncü olarak, sadece merkezi yönetim değil, yerel yönetim üzerinden de LGBTİ+ bireylerin haklarını içeren normları yaymak adına belediyelerde LGBTİ+'ları da kapsayıcı çalışmalar yapan ve hizmet sunan Eşitlik Birimlerinin açılması için çalışmalar

60 Kathryn Sikkink, "Pattern of Dynamics Multilevel Governance and the Insiders- Outsiders Coalition", Della Porte, Donatella ve Sidney Tarrow (der.), *Transnational Protest and Global Activism*, Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2005, s. 151-173.

61 Osman Şahin ve Sema Akboğa, "Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım", *International Journal of Political Science and Urban Studies*, Cilt 7, No 2, 2019, s.407.

62 Erdoğan ve Köten, "Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği"; Ova, "Gezi Parkı Eylemleri Sonrasında Yazılı Basında LGBTİ'ler".

63 Görüşmeci A, İstanbul, 10 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

yürütülmüştür. Son olarak, SPoD'un aracılığıyla yerel seçimlerde aday adaylarına sunulacak "LGBTİ+ dostu protokol" hazırlanmıştır. Protokolü hazırlamadan önce, Siyaset Okullarında protokolün öneminden bahsedilmiş ve LGBTİ+ bireylerin siyasetçilerden ve yerel yönetim mekanizmasından taleplerinin neler olduğu, bu taleplerin ne şekilde, nerelerde ve hangi başlıklar altında toplanması gerektiği gibi soru(n)lar üzerinde durulmuştur.⁶⁴ Avrupa Konseyi, 14 LGBTİ+ örgütünün SPoD önderliğinde oluşturduğu uzlaşının çıktısı olan "LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokolü"nü hak mücadelesi bağlamındaki önemini gösterecek şekilde diğer ülkelere "iyi uygulama" örneği olarak sunmuştur.⁶⁵

2014 Belediye seçimlerinden önce SPoD önderliğinde LGBTİ+ dernekleri, öğrenci kulüpleri ve bağımsız aktivistler LGBTİ+ Siyasi Temsil ve Katılım Platformu'nu oluşturarak, hem yerel yönetimlerde açık LGBTİ+ kimliği ile aday olmanın LGBTİ+ görünürlüğü arttıracığı, hem de belirli il-ilçe belediyelerinde LGBTİ+ dostu belediyecilik için aday adaylarıyla görüşülmesi gerektiği konusunda karar vermiştir.⁶⁶ SPoD, 2014 belediye seçimlerine giren 5 siyasi partinin (Halkların Demokratik Partisi [HDP], Cumhuriyet Halk Partisi [CHP], Türkiye Komünist Partisi [TKP], Barış ve Demokrasi partisi [BDP] ve Demokratik Sol Parti [DSP]) 7 ilden 40 belediye başkan aday adayına LGBTİ+ haklarının hayata geçirilmesindeki sorumluluklarını hatırlatmak üzere "LGBTİ+ Dostu Protokolü" sunmuş, partilerden HDP, CHP ve TKP'nin tüm aday adayları "LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokolü"nü imzalayarak taahhütte bulunmuş ve adaylardan 4 tanesi Belediye Başkanlığını kazanmıştır.⁶⁷ Devamında ise, 2019 yerel seçimlerinde daha önceki başkanlardan farklı olarak protokolü imzalayan 27 il ve ilçe adayından da 4'ü seçimleri kazanmıştır.⁶⁸ Protokolde yer alan LGBTİ+ talepleri genel hatlarıyla: kentte eşitlikçi ve özgürlükçü, şeffaf ve katılımcı bir yerel yönetim anlayışının hayata geçirilmesi ve LGBTİ+'ların hak ve özgürlüklerinin korunması ve iyileştirilmesi için somut adımlar atmak; LGBTİ+'ların yerelde kamu hizmetlerine erişebilmeleri, sağlık hakkı, barınma hakkı, çalışma hakkı ve ulaşım hakkından eşit olarak yararlanabilmeleri için gereken politikaları hayata geçirmek; bütçeleri hazırlarken bu politikaları göz önünde bulundurmak; şehir hizmetlerinin kapsayıcı biçimde sağlanması amacıyla LGBTİ+ dernek ve oluşumlarıyla işbirliği yapmak; belediye içinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini de kapsayan ayrımcılık karşıtı yönetmelik hazırlamak; belediye çalışanlarına LGBTİ+ hakları ve ayrımcılık konusunda meslek içi eğitimler düzenlemek üzerinedir.⁶⁹

Yerel otoriteler yönettikleri bölgede LGBTİ+ ayrımcılığı ile nasıl mücadele edilmesi gerektiği hakkında bilgi sahibi değildirler.⁷⁰ Muedini, toplumun LGBTİ+'lara karşı önyargısının

64 Görüşmeci A, İstanbul, 10 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

65 "Compendium of Good Practices on Local and Regional Level Policies to Combat Discrimination on the Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity", Strasbourg, Council of Europe, Haziran 2016, s. 8 <https://rm.coe.int/16806942c5> (Erişim Tarihi 12 Mayıs 2017).

66 Sedef Çakmak, "Bir Siyasi Özne olarak LGBTİ Hareketi: 2014 Yerel Seçimleri ve Yerel Yönetimler", *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, No 23, 2014, s. 17.

67 "Türkiye'nin LGBTİ Dostu Dört Belediyesi Oldu", *Bianet*, 31 Mart 2014, <https://bianet.org/bianet/siyaset/154604-turkiye-nin-lgbti-dostu-dort-belediyesi-oldu> (Erişim Tarihi 12 Mayıs 2017).

68 "LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokolü", Genç LGBT Derneği, <https://genclgbti.org/lgbti-dostu-belediyecilik-protokolü/> (Erişim Tarihi 20 Eylül 2020).

69 "LGBTİ Dostu Belediyecilik Protokolü", KaosGL, 25 Şubat 2014, <https://kaosgl.org/haber/lgbti-dostu-belediyecilik-protokolü> (Erişim Tarihi 15 Mayıs 2017).

70 Görüşmeci D, Bursa, 25 Eylül 2020, kişisel görüşme.

değişmesinde temasın ya da bireyler arasında etkileşimin olumlu sonuç verdiğine dair birçok çalışmanın bulunduğundan söz eder. Ayrıca teması oluşturan aracının kim olduğunun önemli olduğunu ve LGBTİ+ taleplerini halka iletecek kişinin hareketin içinden gelmesinden ziyade, halkın geneliyle aynı kimliği taşıyan biri olması gerektiğini vurgular.⁷¹ Bu nedenle taban hareketinin ve bireysel inisiyatiflerin yerel otoriteler ile etkileşim halinde olması önem taşımaktadır.

LGBTİ+ Haklarına Dair Normların Belediyeler Üzerinden Sosyalleşmesi

Türkiye’de SPoD tarafından LGBTİ+ hakları ile ilgili nasıl siyaset yapılacağı konusunda eğitim verilmesi ve burada öğretilen bilginin çerçevesinin ulusötesi aktörler ile kurulan ağlarla belirlenmesi, Bumerang Modelinde Keck ve Sikkink’in belirttiği “bilgi siyaseti” taktiğiyle örtüşmektedir. Nitekim, model tabandaki aktivist mücadeleyi aktif siyasete yakınlaştırma stratejisi izlenmiş ve yaşanan sorunlar eğitimlerde öncelikle vurgulanmıştır. Diğer taraftan, “LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokolü” de modelin “hesap verebilirlik siyaseti” stratejisinin yansımasıdır. LGBTİ+ dernekleri kendisine yakın ve güçlü gördükleri belediye başkanı adaylarını ulusötesi ağ ile belirlenen ilkeler doğrultusunda hareket etmeye yönlendirmektedirler. Hesap verebilirlik siyasetinde önemli olan, yerel otoritenin bir ilkeyi yerine getireceği konusunda halk önünde taahhütte bulunmasıdır. Böylelikle taahhütte bulunulan kişiler, belediyelerin eşit vatandaşlık bağlamında etkin kamusal hizmet verip vermediğini de denetleyebilmektedir.

Keck ve Sikkink’e göre, ulusötesi ağ paydaşları bu taktiklerle “yaşadıkları sorunların çerçevesini yenilikçi bir şekilde düzenleyerek kamu gündeminde yer almasını sağlamaya çalışmaktadırlar”.⁷² Bunun sonucunda merkezi yönetime alternatif olarak, insan haklarına dair normların yerelde belediyeler üzerinden sosyalleşmesi, eşit vatandaşlığa ulaşma sürecinde yenilikçi bir yaklaşımdır. Belediyeler aracılığıyla halk LGBTİ+ normları ile temas edecek, LGBTİ+ bireylerin kamu hizmetlerinden yararlanması gereken bir grup olduğunu bilişsel olarak benimseyecek ve süreç içerisinde norm ile ilgili düşünsel değişim oluşacağından norm yerelde içselleşmiş olacaktır. Bu çerçevede LGBTİ+ Dostu Protokol halen 7 ilçede (Bursa’da Nilüfer, İstanbul’da Şişli ve Beşiktaş, İzmir’de Konak, Narlıdere, Buca ve Karşıyaka)⁷³ aktif olarak uygulanmakta ve normun sosyalleşme süreci devam etmektedir. Bu ilçelerden Buca, Konak ve Karşıyaka protokolü imzalamamasına rağmen LGBTİ+ dostu kamu hizmeti yürütürken, Narlıdere ise seçimlerden sonra protokolü imzalamıştır.⁷⁴ İzmir Büyükşehir Belediyesi ise 2019 seçimlerinden sonra LGBTİ+ Dostu Protokolü imzalamış ve bu alanda çalışmalarını halen sürdürmektedir. Bu belediyelere ilaveten, LGBTİ+ örgütleri Ankara’da da Çankaya Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde kurulan Eşitlik Birimi’nin yerel eşitlik eylem planı ve şiddetle mücadele çalışmalarına toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında katkı sunmaktadırlar.⁷⁵

71 Muedini, *LGBTI Rights in Turkey*.

72 Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*, s. 17.

73 LGBTİ+ Dostu protokolü imzalayan ve LGBTİ+ bireyleri de kapsayıcı Eşitlik Birimi kuran 8. ilçe Mersin Akdeniz Belediyesi’ne, 18 Aralık 2016 tarihi itibarıyla kayyum atandığı için aktiviteler durdurulmuştur.

74 Görüşmeci C, İzmir, 24 Eylül 2020, kişisel görüşme.

75 “Kaos GL, Çankaya Belediyesi’nin eşitlik planına katkı sundu”, KaosGL, 24 Ocak 2019, <https://kaosgl.org/haber/kaos-gl-cankaya-belediyesinin-esitlik-planina-katki-sundu> (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2017).

Normun yerelde sosyalleşmesinde izlenen hesap verebilirlik stratejisinin etkin işleyeceği bir diğer mekanizma ise LGBTİ+ haklarını da kapsayan Eşitlik/İnsan Hakları Birimleridir. Görüşmecilerin verdiği bilgilere göre, Eşitlik/İnsan Hakları Birimleri yukarıda sözü edilen ilçe belediyelerinde ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde kurulduktan sonra iki önemli çalışma yürütmüşlerdir. Birincisi, belediyeler bir ulusötesi savunuculuk ağı olan "Gökkuşluğu Şehirleri Ağı"na (*Rainbow Cities Network*) dahil olmuş ve kapsayıcı çalışmaları olan ağlar tarafından takip edilmeye başlanmışlardır. Bu ağa dahil olunmasındaki amaç, belediyelerin LGBTİ+ bireyler konusunda daha güvenli ve duyarlı bir alana çevrilmesi, yıllık toplantılara katılması, düzenli yaptığı işleri diğer ağdaki gruplar ile paylaşması ve ortaklıklar kurarak proje geliştirilmesidir. Şişli Eşitlik Birimi çalışanlarından Görüşmeci F, belediyelerin savunuculuk ağlarına üye olmasının imzalanan insan hakları sözleşmeleri referans alınarak etki grubu oluşturmaya yardımcı olduğundan söz etmiştir.⁷⁶ Ayrıca, her ne kadar sürecin tam anlamıyla işlediği iddia edilemeyecekse de yapılan çalışmaların raporlanmasının yapılması gerekenlerin hatırlatması bağlamında önemli olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak, Eşitlik/İnsan Hakları Birimlerinde LGBTİ+ çalışmalarını yürütenlerin ya LGBTİ+ aktivistlerinden ya da yereldeki örgüt ile ortaklaşa çalışmalar yürüten ve LGBTİ+ hareketini bilen kişilerden oluşması sağlanmıştır.

Yapılan tüm görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla, normun belediyelerin eşitlik/insan hakları birimleri ve/veya meclis üyeleri tarafından yerelde sosyalleştirilmesi 5 ana başlık altında sürdürülmektedir:

- 1) *Kurumiçi Eğitimler*: Belediyelerdeki personele eğitimler verilip, kurum içerisinde farkındalık yaratılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ilçe bünyesinde normu yerleştirmeye yönelik çeşitli eğitimler verilmektedir
- 2) *Sağlığa Erişim*: LGBTİ+ bireylere ücretsiz anonim HIV testi yapan bir sağlık birimi kurulmuştur. Belediyeler, başta trans seks işçileri olmak üzere LGBTİ+ bireylerin tedavi hakkına erişim sıkıntılarını nedeniyle bu çalışmaya başlamıştır. Ayrıca Şişli belediyesinin ambulansları da LGBTİ+ bireyler için kullanılabilir hale gelmiştir.
- 3) *Görünürlük Çalışmaları*: Onur Haftası, 17 Mayıs Uluslararası Homofobi, Bifobi ve Transfobi Karşıtlığı Günü, 20 Kasım Nefret Suçları Mağduru Trans Bireyleri Anma Günü gibi etkinliklerin belediyelerin eşitlik birimleri aracılığıyla yürütülmesi sağlanmıştır. Özellikle Şişli, Beşiktaş ve Nilüfer belediyeleri ilan panolarıyla Onur Haftası boyunca ilçe içinde farkındalık çalışmaları yapılmıştır.
- 4) *Psikolojik Destek*: Kadın dayanışma merkezlerinde LGBTİ+ bireyleri de kapsayan psikolojik destek hizmeti sağlanmaktadır.
- 5) *Diğer Sosyal Hizmetler*: Eşitlik birimi olan belediyeler geliri kısıtlı vatandaşlara verilen aylık mali yardımlardan LGBTİ+ bireylerin de yararlanmasını sağlamaktadır. Ayrıca sığınma ihtiyacı olanlar için Şişli'de bir trans misafirhanesi kurulmuştur.

Verilen hizmetler, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılık ile belediyeler nezdinde özellikle "eşit vatandaşlık" ilkesinin altını çizerek mücadele edildiğini göstermektedir. Ne var ki, pek çok görüşmecinin de belirttiği üzere, bu hizmetler yalnızca yereldeki sivil toplum örgütlerinin aktivizm ile sorunları gündemde tutup, ilgili belediyeye aktardığı sürece

76 Görüşmeci F, İstanbul, 6 Mayıs 2017, kişisel görüşme.

gündeme gelmektedir. Aksi halde, yani yereldeki sivil toplum örgütleri normun sosyalleşme sürecinde aradan çekilirse sürecin nasıl işleyeceği bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

Sonuç Yerine

Türkiye, insan hakları bağlamında ayrımcılığı önleyen birçok uluslararası sözleşmeye taraf olmuş ve bu sözleşmeleri usulüne uygun bir şekilde onaylamıştır. Fakat gerekli politikalar üretilerek ve yasal düzenlemeler yapılarak normun kamuda sosyalleşmesi sağlanamamıştır. Bu kapsamda, insan hakları normlarının ihlal edildiği, uygulamaya sokulmadığı durumlarda hem ulusötesi hak savunucuları hem de yerelde normun içselleşmesi için çaba gösteren örgütlenmeler Bumerang Modeli çerçevesinde tabandan ve tavandan baskı yöntemini uyguladıkları dahi siyasi bir değişim elde edememektedirler. Bu çalışma alternatif bir yöntem olarak, halihazırda LGBTİ+ haklarına dair normların yerelde nasıl yayıldığını inceleyerek, insan hakları normunun Bumerang Modeli yoluyla belediyeler üzerinden nasıl yayılabileceğini araştırmıştır.

İnsan hakları ihlallerinin en belirgin öznelerinden olan LGBTİ+ bireyler Türkiye'deki mücadelelerinde devletin kendilerini dışlayan söylemler üretmesinden dolayı, karşı bir hegemonya alanı kurarak çeşitli formlarda konu temelli ve yatay örgütlenmişlerdir. İlk olarak dernekleşerek hem devlet nezdinde muhatap aktör olmaya çalışmış, hem de uluslararası sistemde görünür hale gelmişlerdir. Görünürlüklerinin kamu nezdinde arttığı Gezi olaylarına kadar süreç Bumerang Modeliyle incelendiğinde, devleti muhatap alan ve yönetsel olarak bilgi ve kaldıraç siyaseti stratejilerini izleyen bir LGBTİ+ hareketi görülmektedir. Fakat yürütülen çalışmaların, hem sesini ulusal ve uluslararası alanda duyurma hem de çözümün çerçevesini çizme anlamında tam olarak başarılı olmadığı görülmektedir. Yine de aynı dönemde açılan alan siyasetinin de etkisiyle SPoD önderliğindeki LGBTİ+ örgütlenmesi bir taraftan anayasal taleplerini netleştirmiş ve eşit vatandaşlık için devletin neler yapması gerektiğinin çerçevesini şekillendirmiş, diğer taraftan yerelde eşit vatandaşlığın nasıl inşa edileceğinin yollarını aramıştır.

Hareket, insan hakları normunu yerelde yayma sürecini Bumerang Modelindeki bir diğer yöntem olan hesap verebilirlik siyaseti stratejisiyle de yürütmeye başlamıştır. Böylece siyasi temsil alanı oluşturma, yerelde kamuya taleplerini anlatma, görünürlüğü artırma ve LGBTİ+ bireyleri de kapsayan bir olgu olarak insan haklarını merkezi otorite yerine belediyeler üzerinden sosyalleştirme çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, LGBTİ+ hakları alanında çalışan ulusötesi aktörlerin de desteğiyle hedef ve stratejiler daha net belirlenmiş, yerel siyaset içerisinde kurumsallaşmış ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin normalleştirilmesine katkı sağlanmıştır. Burada belediyelerin merkezi siyasete ilerlemede LGBTİ+ haklarına erişim için hem ulaşılabilir hem de somut çıktı elde edilebilecek önemli bir ara nokta olarak görüldüğü de belirtilmelidir. Böylece LGBTİ+ bireylerin hem eşit vatandaş hem de hak ihlallerinin öznesi oldukları yerelde görünürlük kazanmış, kamu açısından düşünsel değişim tetiklenmiştir. Bu anlamda belediyelerin verdikleri hizmetlerin LGBTİ+ bireyleri de kapsayacak şekilde dönüştürülebilmesi kritik önem taşımaktadır.

Bumerang Modelinde önerildiği gibi, sivil toplum örgütlenmeleri ile ulusötesi aktörlerin ikili ilişkisi yerelde mücadele alanını genişletirken, yerel yönetimlerin eklenmesi ile

oluşan sacayağı dönüşümü olası kılmıştır. Yerelde kurumsallaşan LGBTİ+ hareketi sayesinde normun yayılması tavandan tabana olmaktan ziyade, tabandan tavana bir yol izlemektedir. İlgili literatürde, yaşanan hak ihlallerinin giderilmesi için kampanya ve uluslararası baskı gibi yöntemlerle kısa süreli geçici çözümler üretildiği üzerinde durulmaktadır. Normu yerelde, kamuya tanıtılarak sosyalleştirmek gibi yöntemler ise sınırlı incelenmiştir. Bu çalışma ise belediyelerin LGBTİ+ bireyleri kapsayıcı hizmetlerinin bizzat LGBTİ+ örgütlerinin itici gücüyle devam ettiğini göstermiş, insan hakları normlarının yayılmasında Bumerang Modelinin uluslararası literatürde üzerinde durulduğu gibi merkezi otoriteye değil, “hesap verebilirlik siyaseti stratejisiyle” yerel otoriteye uygulanmasının kalıcı sonuç almak adına daha işlevsel olduğunu ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Alemdar, Zeynep (2011). “Sarmal Modeli Yarı Sarmak: Türkiye’de İnsan Hakları Kurumları-Devlet-AB İlişkisi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, No. 28, s.111-128.
- Allendoerfer, Michelle G. et al. (2020). “The Path of the Boomerang: Human Rights Campaigns, Third-Party Pressure, and Human Rights”, *International Studies Quarterly*, Cilt 64, No 1, s. 111-119.
- “Ankara Valiliği’nden LGBT Etkinliklerine Süresiz Yasak” (19 Kasım 2017). *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42043386> (Erişim Tarihi 17 Ekim 2020).
- Ausderan, Jacob (2014). “How Naming and Shaming Affects Human Rights Perceptions in the Shamed Country”, *Journal of Peace Research*, Cilt 51, No 1, s. 81-95.
- Council of Europe (2011). “Combating Discrimination on Grounds of Sexual Orientation or Gender Identity”, <https://rm.coe.int/168047f2a6> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).
- Council of Europe (Haziran 2016). “Compendium of Good Practices on Local and Regional Level Policies to Combat Discrimination on the Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity”, <https://rm.coe.int/16806942c5> (Erişim Tarihi 12 Mayıs 2017).
- Çakmak, Sedef (2014). “Bir Siyasi Özne olarak LGBTİ Hareketi: 2014 Yerel Seçimleri ve Yerel Yönetimler”, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, No 23, s. 15-23.
- Depeli, Gülsüm (2013). “Anayasa Yazım Sürecine LGBT Müdahilliğinin Merkez Medyadaki Görünümü”, *İletişim*, No 18, s. 37-60.
- Erdoğan, Barış ve Köten, Esra (2014). “Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, No 1, s. 93-113.
- Foucault, Michel (1995). *Discipline and Punish: The Birth of Prison*. New York, Vintage Books.
- Genç LGBT, “LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokolü”, <https://genclgbti.org/lgbti-dostu-belediyecilik-protokolu/> (Erişim Tarihi 20 Eylül 2020).
- Gokkus, Beraat (20 Kasım 2018). “Trans Bireylere Şiddet Dünya Çapında Arttı: Türkiye Avrupa Birincisi”, *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2018/11/20/trans-bireylere-siddet-dunya-capinda-artti-turkiye-avrupa-birincisi> (Erişim Tarihi 10 Ekim 2020).
- Gready, Paul (2004). “Conceptualising Globalisation and Human Rights: Boomerangs and Borders”, *The International Journal of Human Rights*, Cilt 8, No 3, s. 345-354.
- Human Rights Watch (14 Şubat 2019). “Turkey: End Ankara Ban on LGBTI Events”, <https://www.hrw.org/news/2019/02/14/turkey-end-ankara-ban-lgbti-events> (Erişim Tarihi 16 Ekim 2020).
- Human Rights Watch (16 Ekim 2007). “Türkiye: Eşcinsel Hakları Derneklerine Yasal Yaptırımlara Son!”, https://www.hrw.org/legacy/turkish/docs/2007/10/16/turkey17108_txt.htm (Erişim Tarihi 16 Mayıs 2017).

- “İstanbul’da Onur Yürüyüşü’ne Polis Müdahalesi Sonrası Gözaltılar” (25 Haziran 2017). *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40398917> (Erişim Tarihi 17 Ekim 2020).
- Kadirbeyoğlu, Zeynep (2005). “Assessing the Efficacy of Transnational Advocacy Networks”, Fikret Adaman ve Arsel Murat (der.), *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development*, NY, Routledge, s. 101-116.
- KaosGL (25 Şubat 2014). “LGBTİ Dostu Belediyecilik Protokolü”, <https://kaosgl.org/haber/lgbti-dostu-belediyecilik-protokolu> (Erişim Tarihi 15 Mayıs 2017).
- KaosGL (24 Ocak 2019). “Kaos GL, Çankaya Belediyesi’nin eşitlik planına katkı sundu”, <https://kaosgl.org/haber/kaos-gl-cankaya-belediyesinin-esitlik-planina-katki-sundu> (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2017).
- Keck, Margaret E. ve Kathryn Sikkink (1998). *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca and London, Cornell University Press.
- Keck, Margaret E. ve Kathryn Sikkink (1999), “Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics”, *International Social Science Journal*, Cilt 51, No 159, s. 89-101.
- “Komşum Eşcinsel, mülteci, Ermeni, Rum olmasın” (7 Şubat 2019). *Agos Gazetesi*, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22012/komsum-escinsel-multeci-ermeni-rum-olmasin> (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2020).
- Lambdaistanbul. “Özetle; Lambdaistanbul Ne Yaptı?”, <http://www.lambdaistanbul.org/s/hakkinda/ozetle-lambdaistanbul-ne-yapti/> (Erişim Tarihi, 15 Haziran 2020).
- Muedini, Fait (2018). *LGBTI Rights in Turkey Sexuality and the State in the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press
- Murdie, Amanda ve Dursun Peksen (2013). “The Impact of Human Rights INGO Activities on Economic Sanctions”, *The Review of International Organizations*, Cilt 8, No 1, s. 33-53
- Netipatalachoochote, Stanati, et al. (2018). “Human Rights Norm Diffusion in Southeast Asia: Roles of Civil Society Organizations (CSOs) in Ending Extrajudicial Killings in the Phillippines”, *Journal of Southeast Asian Human Rights*, Cilt 2, No 1, s. 248-285
- “ODTÜ’de Onur Yürüyüşüne Polis Saldırısı: 22 Gözaltı, 1 Yaralı” (10 Mayıs 2019). *Evrensel Gazetesi*, <https://www.evrensel.net/haber/379135/odtude-onur-yuruyusune-polis-saldirisi-22-gozalti-1-yarali> (Erişim Tarihi 12 Ekim 2020).
- Ova, Nalan (2017). “Gezi Parkı Eylemleri Sonrasında Yazılı Basında LGBTİ’ler: Kırılma ve Süreklilikler”, *Alternatif Politika*, Cilt 9, No 1, s. 85-108
- Özkan, Yusuf (11 Mayıs 2015). “Türkiye’de Her 7 Kişiden 6’sı Eşcinsel Komşuya Karşı”, *BBC Türkçe* https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150511_turkiye_escinsellik (Erişim Tarihi Mayıs 2020).
- Pembe Hayat Derneği (Kasım 2014). “Republic of Turkey: Submission to the United Nations Universal Periodic Review”, <https://ilga.org/wp-content/uploads/2016/02/Shadow-report-16.pdf> (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2020).
- Risse-Kappen, Thomas ve Kathryn Sikkink (1999). “The Socialization of International Human Rights Norms into Domestic Practices: Introduction”, Thomas Risse et al. (der.), *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*, Cambridge, Cambridge University Press, s. 1-38.
- Risse, Thomas (2007). “Transnational Actors and World Politics”, Walther Ch. Zimmerli, Klaus Richter ve Markus Holzinger (der.), *Corporate Ethics and Corporate Governance*, Berlin

- Heidelberg, Springer-Verlag, s. 251-286
- Sikkink, Kathryn (2005). "Pattern of Dynamics Multilevel Governance and the Insiders- Outsiders Coalition", Donatella Della Porte ve Sidney Tarrow (der.), *Transnational Protest and Global Activism*, Lanham, MD: Rowman and Littlefield, s. 151-173.
- SPoD (Haziran 2016). "2015 LGBTİ'lerin Hukuk ve Adalete Erişimleri", <https://spod.org.tr/uploads/975849a5-28f5-4d9d-904e-3d2ae9d04b6f-2015%20LGBT%C4%B0'lerin%20Hukuk%20Ve%20Adalete%20Eri%C5%9Fimi.pdf> (Erişim Tarihi 10 Ekim 2020).
- SPoD Anayasa Araştırma Grubu (Nisan 2012). "LGBT Yurttaşların Yeni Anayasaya Yönelik Talepleri", <https://spod.org.tr/uploads/df7b4de3-a80b-4f44-ad4c-939e26ad175f-LGBT%20Yurtta%C5%9Flar%C4%B1n%20Yeni%20Anayasaya%20Y%C3%B6nelik%20Talepleri%202012.pdf> (Erişim Tarihi Ekim 2020).
- Şahin, Bican ve Mete Yıldız (2009). "Uluslararası Savunuculuk Ağları Perspektifinden Türkiye'de Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Sivil Toplum Kuruluşları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, No 21, s. 41-65.
- Şahin, Osman ve Sema Akboğa (2019). "Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım", *International Journal of Political Science and Urban Studies*, Cilt 7, No. 2, s. 405-427.
- Tar, Yıldız (9 Ocak 2020). "BM'nin En Kapsamlı LGBTİ+ Hakları Raporu Türkçe'de!", KaosGL, <https://kaosgl.org/haber/bm-nin-en-kapsamli-lgbti-haklari-raporu-turkce-de> (Erişim Tarihi 18 Ekim 2020).
- Thomas, David P. ve Sharoni Mitra (2017). "Global Civil Society and Resistance to Canadian Mining Abroad: Building and Enhancing the Boomerang Model", *Studies in Political Economy*, Cilt 98, No 1, s. 48-70.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi 11 Eylül 2020).
- "Türkiye'den BM'ye Savunma: LGBTİ+ Eylemleri Yasak Değil" (29 Ocak 2020). *Yeşil Gazete*, <https://yesilgazete.org/turkiyeden-bmye-savunma-lgbti-eylemleri-yasak-degil/> (Erişim Tarihi 17 Ekim 2020).
- "Türkiye'nin LGBTİ Dostu Dört Belediyesi Oldu" (31 Mart 2014). *Bianet*, <https://bianet.org/bianet/siyaset/154604-turkiye-nin-lgbti-dostu-dort-belediyesi-oldu> (Erişim Tarihi 12 Mayıs 2017).
- Yılmaz, Gözde (2020). "Türkiye'nin Avrupalılaşması ve LGBT Hakları". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 19, No 1, s. 301-325.
- Yılmaz, Volkan (2013). "The New Constitution of Turkey: a Blessing or a Curse for LGBT Citizens?", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 11, No. 4, s. 131-140.
- Yılmaz, Volkan (2014). "Yeni Anayasa Sürecinde LGBTİ Hakları Hareketi'nin Eşit Yurttaşlık Mücadelesi: Çoğunlukçu Demokrasiye Karşı Anayasal Demokrasi", Ayhan Kaya (der.), *Farklılıkların Birlikteliği Türkiye ve Avrupa'da Birarada Yaşama Tartışmaları*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 169-181.
- Yılmaz, Volkan ve Hilal B. Demirbaş (2015). "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans (LGBT) Hakları Gündeminin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi: 2008-2014", *Alternatif Politika*, Cilt 7, No 2, s. 230-256
- "2001'den 2015'e AKP'in LGBTİ Tarihi" (26 Eylül 2015). *Bianet*, <https://m.bianet.org/biamag/lgbti/167837-2001-den-2015-e-akp-in-lgbti-tarihi> (Erişim Tarihi 15 Eylül 2020).